

EKONOMİ POLİTİK

Erinç Yeldan, 4 Eylül 2019

Immanuel Wallerstein'in Ardından

Immanuel Wallerstein'i 1 Eylül günü seksen dokuz yaşında kaybettik. SUNY Binghamton Üniversitesinden 1999 yılında emekli olan, ancak sürekli yazan, düşünen, düşündüren Wallerstein hoca, Marx'ın sermaye analizini 20. yüzyılın gerçeklerine tarihsel bir perspektif altında bizlere (yeniden) sunan dev bir entelektüel idi.

Onu en yakından *dünya-sistemi* kuramıyla tanıyoruz. Wallerstein hoca, sermayenin daha 14. yüzyılda İtalyan şehir devletçiklerinin üretim ilişkilerinde nüvelendiği andan itibaren bir "*dünya-sistemi*" biçiminde ortaya çıktığını düşünüyordu. Öncülük ettiği analitik yaklaşıma göre, tek tek yerel ya da ulusal sermaye biçimleriyle parçalı bir kapitalizmden söz etmek olası değildi. Sermaye daha başlangıcından bu yana ortak bir dünya-sistemi mantığına tabiydi ve sermayenin tek bir hedefi olabilirdi: *daha çok kar elde etmek için daha çok birikim...*

Bu anlamda sermaye salt bir teknolojik yenilik öyküsü, ya da parasal servet biçiminden ibaret olamazdı. Sermayeyi, dünya-sistemi dahilinde kapitalist sermaye olarak yenileyen olgu *uluslararası ölçekte düzenlenmiş işbölümü* idi. Uluslararası iş bölümü, dünya-sisteminin kapitalist sermaye birikiminin gerekleri uyarınca *merkez (core)* ve *çevre (periphery)* ülkelere bölünmüş durumdaydı; modern devlet aygıtı da bu sistemin üst yapısını oluşturmaktaydı. Kapitalizmin teknolojik ve finansal gelişiminin liderliği merkez ülkelerince sürdürülürken, çevre ülkeleri bir yandan ucuz ücretli-emek deposu, diğer yandan küresel talep unsuru olarak dünya-sisteminin hiper sömürsünün hüküm sürdüğü coğrafyalar olarak anılageldiler.

Wallerstein tarihsel gelişimi boyunca sermayenin birikim stratejisinin merkez ülkelerde öncelikle *tekelci / oligopolist*, çevre ülkelerde ise *tam rekabetçi* koşullarda yürütülmekte olduğunu vurgulamaktaydı. Zira, sermayenin mantığı açısından yatırım harcamalarının tam rekabet koşullarında sürdürülmesi aşırı derecede maliyetliydi. Oysa, tekelci ya da oligopolcü piyasalarda karlılığın sürdürülebilmesi ve yatırımların ve teknolojik buluşların ticari kazançlara dönüştürülmesi çok daha kolaydı. Öte yandan çevre ülkelerde tam rekabetin sürdürülmesi sayesinde bu ülkelerde üretilen ürünlerin daha ucuza elde edilebilmesine olanak sağlanıyordu.

Dolayısıyla, uluslararası iş bölümü uyarınca çevre ülkeler genellikle serbest rekabete açık, standart ve kar marjlarının görece düşük olduğu sanayilerde uzmanlaşmaya itilirken; merkez ülkeler rekabetin daha düşük, tekelleşmenin daha yoğun olduğu ve kar oranlarının da daha yüksek düzeylerde korunabildiği sanayilerin tasarım ve üretim süreçlerinde söz sahibi oldular. Uluslararası ticaret sistemi çevre ülkelerinden merkez ülkelere bu şekilde aktarılan küresel artık değerini kapitalist sermaye birikiminin gereklerine uygun olarak sürdürülebilmesine olanak sağlayan mekanizmalar ile donatıldı. Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF ve finansal derecelendirme kuruluşları bu sistemin üstyapı kurumları olarak görev aldılar.

Immanuel Wallerstein bu yılın 15 Şubat'ında paylaştığı kişisel blog katkısında, 1968'de yaşananları bir *dünya ihtilali* olarak yorumluyordu. 1968 *ihtilali* başarıya ulaşamadı; onun yerine *Vaşington mutabakatı* diye adlandırılan ve "*başka alternatif yok*" dogmalarıyla

sürdürülen ultra-muhafazakar, hiper küreselleşme dalgası yerküreyi tahakkümü altına aldı. Sonuç, gerek merkez, gerekse çevre ülkelerde gelir eşitsizliğinin dayanılmaz ölçüde bozulması ve yoksullaşma oldu. Kutuplaşma ve sosyal dışlanmanın yol açtığı toplumsal şiddet küresel ölçekte yaygınlaştı ve daha fazla kar elde etmekten başka hiçbir mantık gütmeyen kapitalizmin birikim rejiminin yaratmakta olduğu çevre tahribatı ile birleşince, kapitalist dünya-sistemi 20 yüzyılın son çeyreğinden başlayan yeni bir sistemik kriz dalgasına sürüklendi.

Wallerstein'e göre sistemik krizin, diğer konjonktürel türdeki krizlere görece en önemli ayırt edici özelliği, sert dalgalanmalar ve şiddete dayalı olması idi. Sistemik kriz, kapitalist dünya sisteminin tüm üst yapı kurumları ve piyasa akımlarıyla birlikte tahribata uğraması ve işlevlerini yitirmesi sonucunda artık sistem-içi müdahale biçimleriyle krizin atlatılamaması anlamına gelmekteydi. Günümüzde büyüme ancak 0-faiz diye anılan genişleyici para politikaları ve bu politikaların yol açtığı finansal köpükler ve rantlar sayesinde geçici olarak yaşanabiliyor. Kapitalizm dünya-sistemini birikim önceliklerine göre yeniden düzenleyebilme arayışı içerisinde; bunun için de küresel ölçekte şiddete başvurmadan çekinmemekte. Kapitalizm şiddet ve açık savaşa başvurmadan dünyamızı yönetemez konumda.

Boğaziçi Üniversitesinden sevgili **Hakan Yılmaz** hocanın deyişiyle “20. yüzyılın son 30-40 yılında, 1960'lı yıllardan itibaren, çoğu sosyal bilimcinin dile, söyleme, mikro süreçlere odaklandığı ve tarihselliği reddettiği postmodern dönemde, makro yapıların, ekonominin, tarihselliğin öyküsünü yazan büyük alim Immanuel Wallerstein bu dünyadan göçtü”..

Işıklar içinde uyusun.